

mgr Piotr Garbacz

Wydział Chemii UW

Pracownia Spektroskopii NMR

Autoreferat rozprawy doktorskiej pt.:

„NMR studies of magnetic shielding in gaseous hydrogen and solid iridium hydrides”

(tytuł w języku polskim: „Badania NMR magnetycznego ekranowania
w gazowym wodorze i w stałych wodorkach irydu”)

Promotorzy: prof. Karol Jackowski i prof. Roderick E. Wasylshen

Magnetyczne ekranowanie jąder atomowych, charakteryzujące osłabienie lub wzmocnienia pola magnetycznego przez powłoki elektronowe, dostarcza cennych informacji o rozkładzie gęstości elektronowej w cząsteczkach. Ekranowanie jest parametrem niezwykle wrażliwym na lokalne otoczenie chemiczne danego atomu i wpływ oddziaływań międzycząsteczkowych (np. z cząsteczkami rozpuszczalnika). Pomiary zarówno w fazie ciekłej i gazowej, gdzie ze względu na szybką reorientację molekuł obserwuje się tylko izotropową część tensora ekranowania, jak i w fazie stałej, dla której ekranowanie zależy także od kierunku pola magnetycznego, pozwalają na uzyskanie informacji o strukturze cząsteczek.

Porównanie wyników eksperymentalnych w fazie gazowej z obliczeniami *ab initio* jest znacznie łatwiejsze, gdy ekranowanie jest wyznaczone dla izolowanej cząsteczki np. poprzez ekstrapolację do zerowej gęstości badanego gazu. Ponieważ dokładne obliczenia dostępne są tylko dla stosunkowo małych cząsteczek, dlatego w pierwszej części swojej pracy skoncentrowałem się na doświadczalnym wyznaczeniu ekranowania w cząsteczce wodoru. Ponadto obecność form izotopowych wodoru (H_2 , HD, D_2) pozwala na obserwację niewielkich, ale istotnych z punktu widzenia teoretycznego efektów izotopowych. W drugiej części wykonałem pomiary i obliczenia ekranowanie protonu wodorkowego w kompleksach irydu(III), którego ekranowanie jest bardzo silnie zaburzone przez elektrony cząsteczki. Własność ta jest ważna z powodu dużego znaczenia tych kompleksów w reakcjach katalitycznego przeniesienia protonu.

Badania w fazie gazowej przeprowadziłem w zbudowanym w tym celu układzie do wysokociśnieniowych ($p = 0 \div 1000$ bar) pomiarów NMR. Układ ten pozwolił mi na przygotowanie serii mieszanin zawierających izotopomer wodoru (H_2 , HD lub D_2) i gaz szlachetny (He, Ne lub Ar). Wyznaczone zostało absolutne ekranowanie ^1H i ^2H w wodorze, co pozwoliło porównać wyniki doświadczalne z obliczeniami teoretycznymi ekranowania jąder w badanych cząsteczkach. Używając wodoru jako wzorca, którego zmierzone ekranowanie równe jest $\sigma(H_2) = 26.293(5)$ ppm ($T = 300$ K), możliwe było wyznaczenie ekranowania protonów w serii prostych molekuł gazowych z ich przesunięć chemicznych. Wyniki te są bardzo dokładne i mogą być użyteczne w testowaniu kwantowo-mechanicznych obliczeń dla dużej liczny różnych cząsteczek.

Z badań w fazie stałej wynika, że tensor ekranowania protonu w kompleksach irydu (III) jest silnie anizotropowy ($|\sigma_{11} - \sigma_{33}| \approx 100$ ppm) a przesunięcie chemiczne protonu wodorkowego osiąga skrajnie duże wartości (-50 ppm względem tetrametylosilanu) ze względu na bardzo nietypowy (dodatni) wkład paramagnetyczny do tensora ekranowania oraz znaczący udział efektów relatywistycznych (nawet do 50%). Tensory ekranowania wodorków metali przejściowych zostały po raz pierwszy wiarogodnie wyznaczone doświadczalnie dzięki użyciu techniki MAS (ang. *Magic Angle Spinning*) oraz specjalnie zaprojektowanej sekwencji pulsów opartej na selektywnym nasyceniu sygnału protonu wodorkowego w polu magnetycznym 21.1 T.

W pracy doktorskiej zweryfikowałem trzy hipotezy:

- a) Czy w cząsteczce deuterku wodoru ekranowanie protonu różni się od ekranowania deuteronu? Efekt ten, choć jest niewielki (proton jest ≈ 12 ppb słabiej ekranowany niż deuteron), udało mi się zaobserwować.
- b) Czy postulowane (Ledbetter i in., 2012) oddziaływania zależne od spinu przenoszone np. przez hipotetyczne składniki ciemnej materii, axiony, wpływają na stałą sprzężenia spin-spin w wodorku deuteru, $J(H, D)$? Widmo ^2H NMR deuterku wodoru jest dubletem, jednak odległość pomiędzy jego składowymi jest mniejsza o $\approx 1.5\%$ ($p = 20$ bar) od $J(H, D) \approx 43.2$ Hz – różnica wynika z procesów relaksacji jądrowej i oddziaływań międzycząsteczkowych. Analiza kształtu widm ^2H NMR serii mieszanin HD/He pozwoliły na oszacowanie górnej granicy wpływu tych oddziaływań na 150 mHz.

c) Czy ograniczenie dynamiki cząsteczki wodoru do ruchu w jednej płaszczyźnie wpływa na jej widmo NMR? W celu odpowiedzi na to pytanie zsyntezowałem dwa kompleksy metali przejściowych w których wodór cząsteczkowy (D_2) jest ligandem: $Mo(CO)_3(\eta^2-D_2)(PCy_3)_2$, $W(CO)_3(\eta^2-D_2)(PCy_3)_2$. Co zaskakujące, mimo bardzo dużych podobieństw strukturalnych obu związków, widma ^2H NMR w/w kompleksów są jakościowo różne. Analiza zmierzonych widm tych kompleksów i widm symulowanych (poprzez rozwiązanie równania Liouville'a-von Neumann dla η^2-D_2 i obliczenia metodami teorii funkcjonału gęstości) wskazują na dominujący wpływ oddziaływania kwadrupolowego.

Przedstawione w pracy wyniki badań zostały opublikowane w sześciu oryginalnych pracach naukowych oraz w jednej pracy złożonej do druku, a także zaprezentowane na szesnastu konferencjach naukowych.